

PROF. DR. GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ*

A spanyolnátha, a koronavírus és a büntetőjog

1. Spanyolnátha és koronavírus

A társadalmi problémák és válsághelyzetek megoldását az államok legtöbbször a jogi szabályozóeszközök segítségével kísérik meg, a helyzet alapos elemzése után. A büntetőjog mint ultima ratio, akkor jön szóba végső eszközként, ha az adott társadalmi, politikai vagy egészségügyi krízis megoldása, illetőleg a következményeinek az enyhítése a többi jogág eszközeivel nem vagy nem hatékonyan valósulhat meg. Az első világháború után ugyanolyan válsághelyzetet élt át a világ, mint 2020-ban, a koronavírus-járvány kirobbanásakor. Ahogy Hacker Ervin szemléletesen megfogalmazta: „S fokozzák ezeket a visszasságokat még az általánosságban is nehezebb megélhetési viszonyok is. A vérvesztések folytán beálló munkáshiány mellett még a hadi üzemek is a munkások számtalanjait vonják el a produktív munkától, mindez természetesen kihat a gazdasági helyzetre is és az áraknak emelkedését idézi elő, közvetve pedig a nehezebb megélhetés által kihat a kriminalitásra is.”¹

Egy évszázaddal ezelőtt a spanyolnátha 50 millió ember halálát okozta a Földön, és az első világháborúval együtt egy jelentős méretű gazdasági válság kiváltó oka is volt. A járványt és annak következményeit számtalan tanulmány vizsgálta. „Az emberiség legsúlyosabb influenzajárványaként tartjuk számon. Olyan rejtélyesen tűnt el, ahogy felbukkant. A spanyolnátha vírusa nagyjából több mint 500 millió fertőzést okozott világszerte és a becslések alapján 20-50 millió áldozatot követelt, többet, mint az első világháború. A spanyolnátha az influenza A típusának egyik legelső formája volt, amely villámgyorsan terjedt és nagyon gyors lefolyással rendelkezett, hiszen a szövődményként jelentkező tüdőgyulladás az egészséges tüdőszöveteket is elpusztította. Napvilágot láttak különböző

elméletek és kutatások, amelyek bizonyítani próbálják a járványt terjesztő állati vírus eredetét, melynek különféle mutánsai alakultak ki. Összefüggésbe hozható a vírus terjedése a klímaváltozással vagy esetleg a globalizáció adott tere a fertőző betegségek terjedéséhez? Kulcsszavak: spanyolnátha, influenzajárvány, pandémiák, globalizáció, Bevezetés, Az influenza egyidős az emberiséggel. A

spanyolnátha A típusú influenzának számít, 1918 március elején jelent meg először, tünetei hasonlóak voltak, mint a szezonális influenza tünetei. Többnyire rossz közérzettel, fáradtsággal, fejfájással indult, majd végtagfájdalom jelentkezett. Ehhez száraz, szaggatott köhögés, étvágytalanság és gyomorproblémák társultak, majd ez túlzott izzadással és magas lázzal folytatódott. A gyorsan terjedő vírus több hullámban csapott le, 1920 decemberéig és becslések szerint mintegy 50 millió halálos áldozatot követelt. Ez a rejtélyes pandémia referenciaként szolgál a modern járványok feltárásához. A kutatások szerint a spanyolnátha súlyosságának mértékét a kórokozó vírus többszöri mutációja eredményezte. A mai napig tartanak a viták, hogy a vírus honnan indult.”²

Szinte pontosan száz évvel később, 2020-ban olyan társadalmi és gazdasági válsággal kell a világ összes országának szembenéznie, amely hatásaiban lehet, hogy túlmutat majd az 1929-33-as nagy világgazdasági válságon is. Egyetértenek abban a közgazdászok, hogy a kínai Vuhanból 2019 végén induló világgazdasági válságot fog generálni 2020-ban, de a hatásai a következő években is érezhetőek lesznek. Mint mindig, most is létezik egy optimista, egy mérsékelt és egy pesszimista scenárió. Egyes vélemények szerint a gazdasági válságon hamar át fog lendülni a világgazdaság, a többség ma már egy kisebb-nagyobb, de egy ideig elhúzódó válságra számít, a legrosszabb forgatókönyv szerint viszont akár az 1929-33-as nagy gazdasági világválságnál is rosszabb forgatókönyvekkel kell számolni. „A Centre for Economics and Business Research (CEBR) az eddigi legborúlátóbb előrejelzést állította össze a világgazdaság rövid távú kilátásairól. Közölte: modellszámításai arra vallanak, hogy az egész éves idei világgazdasági recesszió gyakorlatilag bizonyossá vált, és várhatóan kétszer olyan mély lesz, mint a 2009-ben mért visszaesés. A ház felülvizsgált előrejelzése szerint a globális GDP-érték 2020 egészében legalább 4 százalékkal csökken. A tanulmány hangsúlyozza, hogy a

* Ügyvéd; tanszékvezető egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi Tanszék.

¹ HACKER ERVIN: A világháború hatása a kriminalitásra Pécs, 1925. 24. oldal

² https://www.researchgate.net/publication/340264049_Spanyolnatha_A_vilagmeretu_rejtelyes_jarvanyrol_egy_kicsit_maskepp (2020. 05. 24.).

háborús éveket leszámítva ez lenne a legmélyebb globális recesszió 1931 óta. A CEBR londoni elemzőinek számításai szerint az olasz hazai össztermék az idén várhatóan 11 százalékkal, a német és a spanyol GDP-érték egyaránt 8 százalékkal, az amerikai gazdaság teljesítménye 5 százalékkal zuhan.³ A bűnözés várható növekedése kapcsán is beszélhetünk optimista, mérsékelt és pesszimista verziókról, egyvalami azonban valószínűnek látszik: nőni fog a bűncselekmények száma még a legoptimistább becslések szerint is.

A 2020-ban kirobbanó gazdasági világválság először egészségügyi válságként Kínából indult, és a már említett pesszimista verzió szerint is várhatóan jobban megrázza majd a világgazdaságot és benne különösen Európát, mint az elmúlt évtizedek nagy gazdasági-pénzügyi válságai.⁴ Ami a most kibontakozó válságról megállapítható különösebb látnoki képeségek nélkül is:

1. a koronavírus feltételezhetően több halálos áldozatot fog követelni világszerte, mint a nemzetközi terrorizmus eddig összesen a világtörténelemben,
2. a COVID-19 által generált világgazdasági válság mérhető lesz a 2008-ashoz, de akár az 1929–33-ashoz is, de az is előfordulhat, hogy komolyabb lesz, mint a 2008-as, hatásában csak az 1929–33-as válsághoz lesz mérhető, de az is lehet, hogy annál is súlyosabb lesz,
3. mint minden gazdasági válság, ez is hatással lesz a bűnözésre, az ismertté vált bűncselekmények számát bizonyos bűncselekmény-kategóriákban, legalább időlegesen nagy valószínűséggel emelni fogja.

A bűnözés nagy valószínűséggel emelkedni fog 2020 második felétől, és ez az emelkedés utána legalább 1-2 éven keresztül folytatódik. A kérdés csak az, hogy milyen mértékű emelkedés várható, és hogyan tudjuk az emelkedést lassítani illetve mérsékelni. Egy nemrég megjelent, a koronavírussal kapcsolatos anyagi büntetőjogi és szabálysértési jogi szabályokat bemutató és elemző kiváló tanulmány is hasonló következtetésre jut: „A koronavírus-járvány az egész társadalom életében jelentős hátrányokat jelent, hiszen az élet- és egészségvédelem érdekében számos, az eddigiekben természetesnek tekintett tevékenységünk-ről le kell mondanunk, a helyváltoztatás jogával is csak

³ <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200323/figyelmeztettek-1931-ota-nem-latott-valsag-koszonthet-a-vilagra-421466> (2020. 03. 26.).

⁴ „Az IMF ügyvezető igazgatója, Kristalina Georgieva lesújtó képet festett a járvány okozta gazdasági hatásokról, szerinte még 2021 sem feltétlenül a kilábalásról fog szólni. Szerinte az a 9 billió dollár sem lesz elég a gazdaságélénkítésre, amit már eddig megszavaztak a különböző kormányok. „Alig egy hónapja az egy főre eső jövedelem pozitív növekedését vártuk több mint 160 tagországunkban. Ma minden a feje tetejére állt, már azt látjuk, hogy több mint 170 országnál negatív lesz az egy főre eső növekedés” – mondta Georgieva. Az IMF igazgatója megjegyezte, mivel nem tudni, meddig tart a járvány, nagyon bizonytalanok a kilátások, úgy véli, ha az év második felében csillapodik a járvány, 2021 már a részleges kilábalás éve lehet, de rosszabbodhat is a helyzet. Ezekből a gazdaságokból már több mint százmilliárd dollárt vontak ki a befektetők, háromszor annyit, mint a 2008-as gazdasági válság idején.” https://index.hu/gazdasag/2020/04/09/imf_igazgato_nagy_gazdasagi_vilagvalsag_ota_nem_volt_ekkora_recesszio_jarvany/ (2020. 04. 10.).

merőben korlátozott formában élhetünk. Csupán remélhető, hogy a lehető legkisebb emberáldozattal sikerül átvészelni azt az időszakot, amíg hatékony vakcina áll majd rendelkezésre a vírussal szembeni védekezésre. Addig is mindannyiunknak fel kell készülnie arra, hogy a rendkívüli helyzet még huzamosabb ideig tartani fog, ami a gazdaság számára várhatóan recessziót jelent. E körülménynek – például számos munkahely megszűnése miatt – kriminogén hatása is lehet. Így az utóbbi évek kedvező bűnözési trendje után sajnos nem kizárható, hogy az egész világot érintő válság folytán ismét nőni fog a bűncselekmények száma. Erre a scenárióra majd a bűnüldöző hatóságoknak és a büntető igazságszolgáltatás szereplőinek is számítaniuk kell.⁵

2. A gazdasági válság hatása az árak alakulására

A társadalomban élő ember cselekedeteit mind (sokféle tartalmú) erkölcsi (köztük keresztény vallás erkölcsi), mind jogi mércével mérhetjük.⁶ A piac szereplői is meghatározott viselkedési normák szerint cselekszenek, lépnek kapcsolatba egymással (vagy legalábbis ez lenne a kívánatos), ezek a normák részint a hatékonyságot növelik, részint szociális és egyéb szempontok alapján határolják be a gazdasági szereplők cselekvési szabadságát. A viselkedési normák lehetnek írott és íratlan szabályok (ez utóbbiak jelentősége adott esetben – fejlett piacgazdasági viszonyok között – igen komoly lehet).

A gazdaságszervezés három alapkérdése a következő: mit, kinek és hogyan termelünk. Ezekre a kérdésekre ma jelenleg vagy a piac, vagy maga az állam adja meg a válaszokat. Eszerint beszélhetünk tiszta piacgazdaságról, tervgazdaságról és a kettő egyfajta kombinációjaként a vegyes gazdaságról.

- a) A piacgazdaságban a javak, főként pedig a termelőeszközök többsége magántulajdonban van. A piac a legfőbb szabályozó, a javak és szolgáltatások a piacon cserélnek gazdát a kereslet és a kínálat által meghatározott egyensúlyi áron. A vállalkozók a profit érdekében gazdálkodnak, vagyis szembeállítva a várható hasznot a költségekkel, döntéseket hoznak.
- b) A tervgazdaságban a gazdaságszervezés három alapkérdéséről az állam dönt, a termelőeszközök nagyobb része állami tulajdonban van. A megtermelt javak egy részét az állam elvonja, majd szétosztja a társadalom egyes csoportjai között

⁵ AMBRUS István: A koronavírus-járvány és a büntetőjog MTA Law Working Papers 2020/5. Budapest, 2020. 22. oldal file:///C:/Users/USERUJ/Downloads/2020_5_Ambrus.pdf (2020. 04. 11.).

⁶ FENYVESI Csaba: Az erkölcs és a jog viszonya a büntetőjogban. (=Magyar Rendészet, 2003/1–2. szám) 41. oldal.

a központosított újraelosztás szempontrendszeré alapján. Az árakat központilag határozzák meg, tehát nem a piac értékítélete a döntő tényező.

- c) A vegyes gazdaság – amelyre a XXI. század elején Kína a legjobb példa – átmeneti alapzat a piacgazdaság és a tervgazdaság között. Kína 1978-ban szakított a tiszta tervgazdasági modellel, és áttért a szocialista piacgazdaságra. Napjainkra azonban már ennél tovább mentek: a piaci verseny dominál, kormányzati közreműködéssel. Úgy tűnik, hogy meglehetősen sikeres és versenyképes ez a szisztéma.

Kérdésként merülhet fel, hogy milyen szerepe lehet a piacgazdasági szisztémában az államnak a gazdaság működésében. Röviden összefoglalva: jogszabályi keretek megalkotásával megteremti a gazdaság szervezeti kereteit, valamint részt vesz a gazdasági életben azzal, hogy jövedelmeket von el (adóztat) és ezeket visszaosztja a gazdaság egyes szereplői között (redisztribúció), ezáltal keresletet támaszt javak és szolgáltatások iránt, amely a beruházási multiplikátor segítségével alkalmas lehet a gazdasági növekedés beindítására. Néha azonban a piacgazdaságban is felmerülhetnek olyan rendkívüli helyzetek, amikor központi tervezéssel és akár az árakba történő állami beavatkozással lehet csak megfelelő módon reagálni a válságra.

„A piacgazdaságokban az értékesítésre kerülő termékek zöme szabadárú. Ez azt jelenti, hogy a gazdálkodószervezetek a ráfordítások, valamint a kereslet-kínálati viszonyok figyelembevételével maguk határozzák meg értékesítésre kerülő áruik árát. Ha egy termelő vagy forgalmazó monopolhelyzetben van a piacon, akkor sem emelheti korlátlan mértékben árát, mivel ennek határt szab a fizetőképes kereslet nagysága. Aránytalanul magas ár esetén a vásárlók jelentősen csökkentik fogyasztásukat az adott termékből, vagy más, hasonló rendeltetésű termékkel elégítik ki szükségleteiket. Versenyhelyzetben a vállalkozások árelfogadó magatartásra kényszerülnek, árki alakításuknál figyelembe kell venniük a velük azonos termékeket forgalmazó gazdálkodószervezetek árát. Esetenként szükségessé válhat, hogy a gazdaságirányító szervek beavatkoznak a spontán piaci folyamatokba és korlátozzák a piac árszabályzó szerepét. A beavatkozás célja lehet egyes vállalatok monopolhelyzetből adódó előnyeinek korlátozása, vagy az adott termék túlkeresletéből adódó nagymértékű áremelkedésnek megfékezése a piacon. Az ár központi szabályozása hatósági árformába való besorolással történik. Hazánkban az 1980-as évekig az állam erőteljesen beavatkozott a gazdálkodó szervezetek árki alakításába. A termék döntő hányada hatósági áras volt. Különböző áruknál a hatósági ár más-más formáját alkalmazzák:

- fix,
- maximális,
- minimális,
- "től-ig".

A fix árú termékek árát központilag rögzítették és ettől az ártól sem lefelé sem felfelé nem térhetett el a

forgalmazó. Az alapvető élelmiszerek többsége ezen árformába tartozott. Nem fordulhatott elő az az eset, hogy a vásárló különböző vállalatok boltjaiban eltérő áron szerezzék be ezeket a termékeket. A maximális árú termékeknel az eladási ár felső határát rögzítették. Ennél drágábban a forgalmazó nem kínálhatta termékét, felfelé azonban eltérhetett a hatóságilag rögzített ártól. A minimális árakat (ún. védőárakat) elsősorban a mezőgazdasági termékek felvásárlási árának meghatározásakor alkalmazták. Ennél alacsonyabb áron nem adhatta a termelő, és nem vehette meg a terméket a felvásárló. Ezt a mezőgazdaság termelési sajátosságai indokolták. Egyes évek túl alacsony felvásárlási árai a következő gazdasági évben az ellátás biztonságát veszélyeztették volna. A „től-ig” árakat az jellemezte, hogy hatóságilag rögzítették az árak alsó és felső határát, s e határok között a gazdálkodók maguk alakították ki a termékük eladási árát. Napjainkban a gazdaságirányító szervek hatósági árat az áruknak csak elenyésző hányadánál érvényesítenek. Ilyenek a háztartási energia, valamint a közlekedési szolgáltatások egy részének maximált ára vagy az alapvető mezőgazdasági termékek védőára. Ezen árforma alkalmazása nincs összhangban a piacgazdaság működési elveivel, ezzel magyarázható fokozatos háttérbe szorulása. Az árak ugyanis csak akkor adhatnak visszajelzést a gazdaság szereplőinek és csak akkor szabályozhatják a keresletet és a kínálatot, ha a piaci viszonyok hatására változnak. Az árak piacsabályzó szerepével a mikroökonómia tantárgy foglalkozik részletesen⁷

A gazdasági szereplők, különböző vállalkozások a szabad verseny kapitalizmus keretei között eltérő árképzési célokat követhetnek, az árképzés célja eszerint lehet a túlélés, a folyó nyereség, a folyó bevétel, az árbevétel maximalizálása, a piac lefölözése, vezető termékminőség kialakítása, de alkalmazhatók más árképzési célok is (pl. a költségek részleges megtérülése vagy egy nonprofit szervezet esetében a teljes költségfedezet).⁸ Az államnak a piacgazdaságban is lehetősége van arra, hogy gazdaságpolitikai céljai érvényesítésének érdekében hatósági árakat (árkűszöböt vagy árplafont) határozzon meg. Ennek azonban csak akkor van értelme, ha a hatósági árakat a gazdasági szereplők alkalmazzák is, annak ellenére, hogy ez bizonyos torzulásokat idéz elő a piacon. Ha a maximált ár alacsonyabb, mint a piaci egyensúlyi ár, akkor ezen áron a kereslet meghaladja majd a kínálatot, azaz fellep a hiány jelensége. Ha pedig a hatósági kűszöb magasabb, mint amennyi a piacon egyensúlyban kialakul, akkor ez megtevesztheti a termelőket, akik többet akarnak majd eladni, mint amennyi jószágmenyiség adott árak mellett értékesíthető, azaz az árkűszöb alkalmazása legalábbis rövid távon túltermelést okozhat. Megállapíthatjuk tehát, hogy piacgazdasági

⁷ https://penzugysziget.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=824:a-termekek-szolgáltatások-arformajara-vonatkozó-eloirások&catid=224&Itemid=317 (2020. április 1.).

⁸ Philip KOTLER: Marketing menedzsment Műszaki Könyvkiadó Budapest, 1999. 543–545. oldal.

viszonyok között a hatósági árak alkalmazásával óvatosan kell bánni, de ha már – kivételesen, például különleges jogrend idején – alkalmazzuk, akkor kellő garancia kell az érvényesítésükre. Ezt szolgálhatná többek között az árdrágítással kapcsolatos büntetőjogi szabályozás tényállása, amely az új Btk. megalkotásakor a dereguláció egyik áldozata volt.

Nem vonjuk kétségbe, hogy a gazdasági büntetőjog normál helyzetben csak végső eszköz, miként a büntetőjog is szubszidiárius jellegű jogág, azaz csak akkor alkalmazzuk a gazdaságban, ha a többi jogág szankciói várhatóan nem eredményeznék a kívánt hatást az gazdasági élet szereplői viselkedésének a befolyásolásában. A többi jogág szabályozza a gazdaságot, a büntetőjog védi; és míg a többi jogág viselkedési normáinak az a célja, hogy az állampolgárok aszerint tevékenykedjenek az üzleti életben, a büntetőjogban leírtak tanúsításától (azaz a gazdasági bűncselekmények elkövetésétől) mindenkinek tartózkodnia kell. A büntetőjog tehát az utolsó a jogágak között abban az értelemben, hogy csak a legvégső esetben szabad alkalmazni a gazdaságban magatartásbefolyásoló eszközként, ugyanakkor előállhatnak olyan rendkívüli helyzetek, amikor a büntetőjogi szabályozás elengedhetetlenül szükséges eszköz a gazdaságpolitika támogatásához.

3. Bűnözési adatsorok Magyarországon a rendszerváltozás után, és prognózis 2021-re

A magyar rendszerváltozást is megelőzte egy elhúzódo gazdasági válsághelyzet, utána pedig volt egy gazdasági világválság 2008-ban, amelynek hatásai évekig tartottak. Mindkét válság után a magyarországi bűnözés határozott és erőteljes növekedése volt megfigyelhető. Meg kell jegyeznünk, hogy a rendszerváltás óta eltelt időszak bűnügyi statisztikai adatai a sok Btk. módosítás miatt csak korlátozott mértékben adnak lehetőséget összehasonlításra, illetve következtetések levonására. Például 2007-ben 10 000-ról 20 000 forintra nőtt a vagyon elleni bűncselekmények értékhatára, 2011-ben pedig 50 000 forintra: mindez több tízezer, korábban bűncselekménynek minősített magatartást von ki a büntetőjog látóköréből. Ettől ezeket a cselekményeket még ugyanúgy elkövetik, de immár csak szabálysértésként regisztrálja a statisztika, vagyis kedvező irányba torzít. (Megjegyezzük, hogy a statisztikai adatokra gyakorolt kedvező „optikai hatás” mellett szabálysértésként gyorsabban és talán hatékonyabban is üldözhető ezen cselekmények, mint a lassúbb és több garanciális elemet magában foglaló büntetőlejárás keretében. Egyes gazdasági bűncselekmények értékhatára akár tovább is növelhető lenne, például a

költségvetési csalás⁹ 500 000 forintig, közelítve az általános európai mércéhez.)

Az elmúlt három évtizedet vizsgálva jól látható, hogy a rendszerváltástól 1998-ig növekvő trend volt a rendszerváltozást megelőző, és az utána következő néhány évre áthúzódó gazdasági válság hatására. „A visszaesés természetesen Nyugat-Európát is érintette, ám ott a tradicionális, kipróbált, működő jogi háttér legfeljebb némi korrekciót igényelt. Nálunk azonban jóval többről volt szó pusztán alkalmazkodásnál, hiszen egyszerre kellett új alapokra helyezni a gazdaság jogi – egyebek mellett büntetőjogi – szabályozását a válság megfelelő kezelésével.”¹⁰ Ezután 2003-ig csökkenő trend volt megfigyelhető. A következő években a bűnözés pedig egészen 2009-ig kicsivel a harmincéves átlag,¹¹ azaz 400 000 körül stagnált, azt is mondhatjuk, hogy ez volt a normalizáció és a „kriminális konszolidáció” időszaka. Majd a 2008-as gazdasági világválság hatása erősen érződött a 2009–2012 közötti növekvő trenden annak ellenére, hogy a különböző kormányok 2007-ben és 2011-ben az értékhatárok emelésével „avatkoztak bele” a növekedésbe, ami a beavatkozás nélkül még erőteljesebb lett volna. Ezek a jogszabály-módosítások ugyanis a már említett módon a bűnözés volumenének formális csökkenését eredményezik, illetve eredményezték volna, mert az erős növekedési ütem ennek ellenére is érvényesült. Mindezek után ismét csökkenő trendet tapasztalhatunk, a bűncselekmények száma a rendszerváltozás óta soha nem tapasztalt alacsony értékre, 186 724-re csökkent. Ennek okai között megemlíthetjük a jogszabályváltozásokat is, az új Btk.¹² és az új Be¹³ is olyan modern, a XXI. század kihívásainak megfelelő jogszabály, amelyek a javuló gazdasági mutatókkal kölcsönhatásban már eddig is hatékony eszközöknek bizonyultak a bűnözés elleni küzdelemben.

Más tényezők is nyilván szerepet játszottak ebben a folyamatban a szigorúbb kriminálpolitika és a büntetőlejárásban részt vevő állami szervek hatékonyabb feladatellátása mellett. Nagyon fontos tényező a külföldön dolgozó magyarok számának drasztikus emelkedése a 2010-es években. „A Magyar Államkincstár adatszolgáltatása alapján 2018-ban a külföldi anyasági támogatás kérelmek száma: 9907 darab volt. Eszerint minden tizedik magyar született külföldön.”¹⁴ A külföldön dolgozó magyarok között felülreprezentáltak a fiatal férfiak, aki a bűncselekmények tipikus elkövetői lehetnek kriminológiai szempontból, ez is bűnözés

⁹ Ha áttekintjük a bűncselekmény kodifikációjához vezető okokat és a kodifikáció koncepcióját (Miskolczi Barna: A költségvetési csalás kodifikációját meghatározó tényezők Magyar Jog 2018/5. szám 283-291. oldal), egy ilyen értékhatár-emelés szakmailag teljesen indokolhatónak tűnhet.

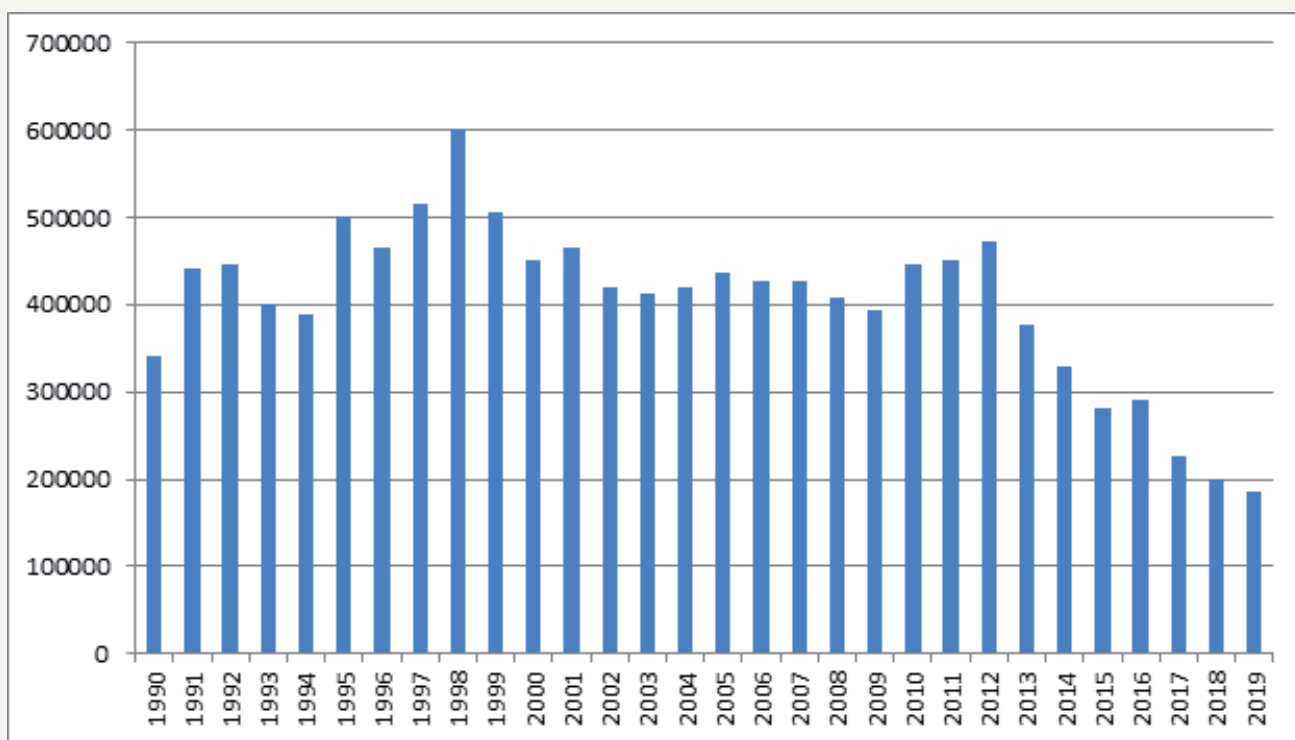
¹⁰ Tóth Mihály: Gazdasági bűnözés és bűncselekmények KJK-Kerszöv Kiadó, Budapest, 2000. 38. oldal.

¹¹ 404.371 bűncselekmény évente, átlagosan 1990-2019 között a vizsgált időszakban.

¹² 2012. évi C. törvény.

¹³ 2017. évi XC. törvény.

¹⁴ https://www.napi.hu/magyar_gazdasag/ez_az_igazi_migracio_mar_minden_hatodik_magyar_kulfoldon_szuletik.682153.html (2020.04. 01.).

Forrás: KSH

volumenének csökkenése irányába ható tényező lehetett tehát.

A bűnözés növekvő vagy csökkenő trendjét véleményem szerint alapvetően három körülmény befolyásolja:

- 1.) a vizsgált jelenség tényleges változása (nő vagy csökken az elkövetett bűncselekmények száma),
- 2.) a formális jogi tényező szerepe (változatlan bűnözés mellett jogszabályváltozások miatt bűncselekménynek minősülhet, vagy a továbbiakban már nem minősül bűncselekménynek az adott magatartás),
- 3.) a büntető igazságszolgáltatás hatékonysága (elsősorban a nyomozó hatóságok munkájának van itt döntő szerepe).

Vagyis leegyszerűsítve, ha azt látjuk, hogy a hivatalos statisztika szerint csökken a bűnözés egy meghatározott időszakban (5 vagy 10 éves időtávban), egy adott területen (egy város, egy megye, egy ország), annak lehet az az oka, hogy kevesebb bűncselekményt követnek el. Lehet az is az oka, hogy Btk.-módosítás folytán egyes – változatlan vagy akár kismértékben növekvő számú – magatartások már nem bűncselekménynek, hanem például szabálysértésnek minősülnek. Végül pedig lehet az ok az is, hogy a nyomozó hatóság gyengébb hatékonysággal dolgozott a vizsgált időszakban, a lakosság nem bíz a rendőrségben, emiatt kevesebb a feljelentés, nagyobb a látencia. Hangsúlyoznunk kell azt is, hogy mivel „a látens bűnözés a regisztrált bűnözéstől mind struktúrájában, mind dinamikájában eltér, az általános bűnözésellenőrzési módszerek használhatósága kétségessé válik.”¹⁵ Na-

gyon fontos azt is kiemelni, hogy az ismertté vált bűncselekmények számának a növekedése nem biztos, hogy negatív tendenciát jelez. Ha egy olyan bűncselekmény esetében jelez növekedést a bűnügyi statisztika, ahol becsülhetően alacsony a látencia (ilyen például a szándékos emberölés), az egyértelműen negatív tendencia, hiszen azt jelenti, hogy több emberölés történt. Ha viszont egy olyan bűncselekmény száma növekszik meg a hivatalos statisztika szerint, amelynek a látenciája nagyon magas (mint például a korrupciós bűncselekmények),¹⁶ ott a növekedés nem biztos, hogy tényleges növekedést jelent. Jelentheti azt is, hogy változatlan vagy akár csökkenő elkövetés szám mellett a nyomozó hatóság hatékonyabb munkája miatt többet derítenek fel. Vagyis leegyszerűsítve: kétszer annyi emberölés a hivatalos statisztikában egyértelműen negatív hír, kétszer annyi vesztegetés vagy költségvetési csalás viszont nagy valószínűséggel pozitív hír a kriminológiához értők számára.

A hazai bűnözés is a rendszerváltozás óta nem látott mértékben csökkent az elmúlt években, legalábbis az ismertté vált bűncselekmények száma meredeken csökkent, míg elérte a 2019-es rekord alacsony értéket, 186 724 ismertté vált bűncselekményt. Ez a szám várhatóan növekedni fog 2020 után, a következő tényezők együttes hatásának eredményeként:

- I. ilyen alacsony bázisról indulva még válság nélkül is valamekkora növekedést lehetne prognosztizálni, minden egyéb körülmény változatlansága mellett is,
- II. az európai országok bezárkózása miatt hazaköltözött több ezer magyar fiatal, egyedülálló férfi,

¹⁵ KORINER László: Rejtett bűnözés Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1988. 11. oldal.

¹⁶ KÓHALMI László: A korrupcióprevenció lehetőségei az üzleti szektorban Magyar Jog 2016/5. szám 290–298. oldal.

akik közül kriminológiai értelemben a tipikus bűnelkövetők kikerülnek, ez is várhatóan növelni fogja az ismertté vált bűncselekmények számát,

- III. a kijárási korlátozás feltehetően érzékelhetően meg fogja növelni a családon belüli erőszakot, és egyéb személy elleni (élet és testi épség elleni) bűncselekmények számát,
- IV. ha az emberek tömegesen veszítik el a munkájukat és a megélhetést biztosító jövedelmüket, az a vagyon elleni és az erőszakos vagyon elleni bűncselekmények számát fogja megnövelni,¹⁷
- V. ehhez a négy tényezőhöz kapcsolódik majd a gazdasági válság hatása.

Nézzük ez utóbbit, önmagában, az előző négy tényezőtől függetlenül.¹⁸ A 2012-es korábbi kutatásom alapján a következők valószínűsíthetők:

- 1.) a gazdasági válság kirobbanását követően, átlagosan, várhatóan 4-6 hónappal később, tehát hozzávetőlegesen fél év időbeli eltolódással „reagál” a bűnözés, 2020 harmadik negyedévében kezd el növekedni a bűncselekmények száma,
- 2.) a 2008-as válságból kiindulva nőni fog a személy elleni bűncselekmények száma 2020 végétől, de a következő 1-2 évben is,
- 3.) határozottan csökkenni fog 2020-ban a közlekedési bűncselekmények száma a kijárási és utazási korlátozások valamint karanténintézkedések és a turizmus nullára csökkenése miatt,
- 4.) a közrend elleni bűncselekmények először csökkenő (karanténintézkedések) majd növekvő tendenciát mutatnak majd (a kijárási korlátozások megszűnése után),
- 5.) növekedés várható a gazdasági bűncselekmények számában, főként az informatikai eszközök segítségével elkövetett bűncselekmények vonatkozásában,
- 6.) a vagyon elleni bűnözés először csökken, majd ez is határozott növekedésbe vált át, főként 2021-től,
- 7.) várhatóan a szándékos emberölések száma is növekedni fog, már 2020-tól.

Mindezen várható hatások mellett előfordulhatnak olyan káros jelenségek is, amelyek a jelenlegi bünte-

¹⁷ Nagyon sok ember a biztonságérzetét is elvesztette a járványveszély kirobbanásakor. Egy 2020. március 20-i hír a sajtóban: „Az Index értesítése szerint nemcsak az élelmiszereket, de az engedély nélkül tartható önvédelmi gáz- és riasztófegyvereket is villámgyorsan felvásárolták az emberek a koronavírus okozta pánik hatására az elmúlt héten. A saját három fegyverboltunkban a lefelezett nyitvatartás ellenére elmebeteg a forgalom mértéke, és a kereskedő ismerősöktől is tudom, hogy máshol is hasonló a helyzet, vidéken pedig már szinte minden elfogyott – mondta el a lapnak Vass Gábor, a Kaliber magazin főszerkesztője. A szakember elmondta azt is, hogy gumilövedékes fegyver gyakorlatilag már nincs készleten. Az elmúlt napokban számos alkalommal olvashattunk arról, hogy a lakosság pánik-szerűen halmozza fel az élelmiszert otthonra, most már azt is tudjuk, hogy az engedély nélkül tartható fegyverekkel is ezt teszi.” <https://www.borsod24.com/2020/03/20/uj-orulet-magyarorszagon-a-fegyvereket-is-felvasaroljak-a-panik-miatt/> (2020. 04. 05.).

¹⁸ Nyilván a teljes függetlenség nem igaz, hiszen ezek a magyarázó változók egymással is valamilyen mértékű sztochasztikus kapcsolatban állhatnak.

tőjogi szabályozás szerint nem minősülnek bűncselekmények. Ilyen például az árdrágítás.

4. Dekriminalizáció és rekriminalizáció

Az árdrágítás tényállása a 2012. évi C. törvényben már nem szerepel, a dekriminalizációnak „esett áldozatul”. A jogalkotó – az akkori körülmények között egyébként nagyon helyesen – abból indult ki, hogy a piacgazdasági viszonyok között az árak alakulását a Marshall-kereszt alapján a mikroökonómia törvényei irányítják, nem az állami árszabályozás és az ezt támogató büntető törvénykönyv. A magatartás társadalomra veszélyessége tehát annyira lecsökkent, hogy a szubszidiaritás alapelveinek megfelelően a büntetőjogi eszközrendszer alkalmazása feleslegessé, ezáltal nem kívánatosá vált. A társadalomra veszélyesség azonban folyamatosan változik, előfordul olyan szituáció is, hogy újból „feléled”. Erre a törvényhozónak is figyelnie és reagálnia kell, és adott esetben el kell gondolkodni a tényállás életre keltésén, vagyis a „rekriminalizáción”.

Ha egy magatartás olyan fokban veszélyes a társadalomra,¹⁹ hogy a többi jogág által biztosított szankciók nem mutatkoznak elégségesnek, a törvényhozó erre úgy reagál, hogy alkot rá egy tényállást a Büntető törvénykönyvben. Földvári József ezt a következőképpen fogalmazta meg a mára már klasszikussá vált tankönyvében: „A törvényhozó értékeli a cselekmény társadalomra veszélyességét akkor, amikor eldönti, hogy bűncselekménnyé nyilvánítson-e bizonyos magatartást, vagy ne. Ugyanígy az objektív társadalomra veszélyesség irányítja a törvényhozót annak eldöntésénél is, hogy megszüntesse-e meghatározott magatartások bűncselekményi értékelését vagy ne. Az objektív társadalomra veszélyesség szerepet játszik az egyes bűncselekmény szankciójának a meghatározásánál is: minél veszélyesebb egy bűncselekmény a társadalomra, a törvényhozó annál súlyosabb büntetés alkalmazását teszi lehetővé.”²⁰ Ezt a gondolatmenetet viszi tovább Blaskó Béla: „A jogalkotó számára a cselekménytípusok absztrakt társadalomra veszélyességének felismerése iránymutatóként szolgál a bűncselekménnyé nyilvánításhoz. Kimondhatjuk, hogy valamely magatartástípus absztrakt társadalomra veszélyessége a bűncselekménnyé nyilvánítás indoka. Adott magatartástípus akkor is veszélyes lehet a társadalomra, ha azt a jogalkotó nem ismeri fel. A társadalomra veszé-

¹⁹ „A társadalomra veszélyesség a Büntető Törvénykönyv bűncselekmény fogalmának talán legtöbbet vitatott eleme.” (Kóhalmi László: A társadalomra veszélyesség fogalma a büntető anyagi kódexekben Büntetőjogi Szemle 2012/2. 15. oldal).

²⁰ FÖLDVÁRI JÓZSEF: Magyar büntetőjog Általános rész Osiris Kiadó Budapest, 2002. 81. oldal.

lyesség nem függ a jogalkotó akaratától, objektív kategória²¹

Az első és a második világháború után is születtek büntető jogszabályok, amelyek az akkori viszonyok mellett az árdrágító visszaélések büntetőjogi úton történő szankcionálásáról rendelkeztek. Miként 1920-ban, úgy 2020-ban is Magyarországon átmenetileg keresletűsúly alakult ki egyes alapvető élelmiszerek piacain, amely rövid távon most is jelentős áremelkedést eredményezett.²² Az első világháborút követően a bűnözési ráta drámai mértékben megugrott.²³ Hacker Ervin ezt érzékletesen írta le egy, a két világháború között megjelent munkájában: „És amint erre már utaltunk, az u. n. társadalmi kapillaritás is közvetve hasonló tényeket szül és növeli a kriminalitást a nőket és fiatalkorúakat illetően, akik a háború befejezése után a hadba vonultak hazakerülése folytán elvesztik előbbi jól jövedelmező állásaikat és rosszabb életmódra kényszerűnek. Sokan csak hogy előbbi élet-szintjük megtartásához és kedvteléseikhez szükséges anyagi eszközeiket megszerezzék, bűncselekményeket követnek el. S fokozzák ezeket a visszásságokat még az általánosságban is nehezebb megélhetési viszonyok is. A vérvesztések folytán beálló munkáshiány mellett még a hadi üzemek is a munkások számtalanjait vonják el a produktív munkától, mindez természet-szerűen kihat a gazdasági helyzetre is és az áraknak emelkedését idézi elő, közvetve pedig a nehezebb megélhetés által kihat a kriminalitásra is.”²⁴ Emiatt meglehetősen szigorú szabályokat léptettek életbe 1920-ban, az árdrágítás büntetőjogi üldözésére. Az árdrágító visszaélésekről szóló 1920:XV. t.c. 3. § 2. bek. értelmében az árdrágító visszaélés büntette miatt kiszabott büntetéseken felül a bíróság az elítéltet az államkincstár javára belátása szerint megállapított összegű s az elítélt vagyoni viszonyaihoz, és cselekménnyel illetéktelenül elért vagy elérni kívánt nyereség nagyságához mért vagyoni elégtétel megfizetésére

kötelezheti; a vagyoni elégtétel a cselekménnyel illetéktelenül elért vagy elérni kívánt nyereség többszörösében is állhat és az elítélt egész vagyonának elkobzásáig terjedhet (a vagyoni elégtétel összegének megfelelő része erejéig a gazdagodott vagy juttatásban részesült harmadik személy is felel).²⁵

Bár 2020-ban Magyarországon az élelmiszer-ellátás biztonsága nincs és nem is volt veszélyben a belföldi termelési kapacitások miatt, a rövid távú keresletnövekedés kártékony hatásait álláspontom szerint hatósági árak alkalmazásával is lehetett volna (vagy esetleg kell majd még a következő hasonló szituációban) mérsékelni. Az árdrágítás tényállásának utolsó változata az új Btk. hatálybalépése előtt a következő volt:

301. § (1) *Aki áruért a hatósági árnál vagy a reá nézve egyébként kötelezően megállapított árnál magasabb árat kér, köt ki vagy fogad el, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.*

(2) *A büntetés büntett miatt öt évig terjedő szabadságvesztés, ha az árdrágítást*

- a) üzletszerűen,
- b) bűnszövetségben,
- c) jelentős mennyiségű árura,
- d) jelentős mértékű nyereség elérése végett követik el.

(3)

(4) *Aki a bűncselekményt gondatlanságból követi el, vétség miatt pénzbüntetéssel büntetendő.*

302. § A 301. § (1) bekezdése szerint árdrágítás az is, ha az áruért a tényleges minőségnél jobb minőségű áru hatósági árának megfelelő árat kérnek, kötnek ki vagy fogadnak el.

2013. július 1. óta ez a magatartás szabálysértésnek minősül a következő tényállással:

Szabs. tv. 232. § „Aki áruért a hatósági árnál vagy a reá nézve egyébként kötelezően megállapított árnál magasabb árat kér, köt ki vagy fogad el, szabálysértést követ el.”

A cselekmény „feléledt” társadalomra veszélyességének megfelelően a jogalkotónak el kellene gondolkoznia a tényállás „reaktiválásán”, a gondatlan alakzatot azonban szükségtelennek tartjuk ismét a törvénybe iktatni. A kettős szankció²⁶ elkerülése végett azonban a szabálysértési tényállást hatályon kívül kellene helyezni. Lehet, hogy erre a büntetőjogi tényál-

²¹ BLASKÓ Béla: Magyar büntetőjog Általános rész Rejtjel Kiadó, Budapest–Debrecen, 2017. 145. oldal.

²² „Ami a márciusi élelmiszerdrágulást illeti, ennek mértékét még meg-tippelni sem voltak hajlandók az általunk megkérdezett szakértők, arra azonban figyelmeztettek, hogy a pánikbevásárlások is ösztönzik az áremelkedést. Nehéz most követni, hogy mi folyik a boltokban, de az biztos, hogy lesz olyan termék, amelynek a beszerzési ára nő, ezért fog drágulni. Ez nemcsak a húsokra, hanem a zöldségekre és a gyümölcsökre is igaz lehet, amelyek ára eleve hullámzó.” (<https://magyarhang.org/belfold/2020/03/25/koronavirus-a-felvasarlasi-laz-is-dragitja-az-elelmiszereket/2020.03.25>)

²³ „Azt hiszem, teljesen felesleges lenne ennek a háborús kriminalitásnak a képét részletesebben ecsetelnem. Elég élesen emlékeztetünkben vannak még a fiatalok és a nők bűnözési arányának a felszökkenése, az árdrágító visszaélések hirtelen felburjánzása, az adócsalások, a kommunista uralom alatt és után előállott kilengések, majd a csalások, a szédelő fosztogatások, a bankbukások, nemzetragalmazások és nemzetgyalázások szomorú, olykor felháborító esetei. Átéltük a hadi állapot diktálta új törvények, a háborús törvények, a gyorsítások és egyszerűsítések korát is. Bizony, ezek a törvények alaposan megtépázták a Btk. és a Bp. classicusan kiépített rendszerét és pompásan kicizellát szakaszait. Az új háborús törvények visszahoztak rég eltemetett büntetési eszközöket, megengedték a szigorúbb büntető törvény visszaható erejét. Mindezeket természetesen a salus Reipublicae supponema lex elve alapján.” (Finkey Ferenc: Büntetőjogunk megújulása Szeged, 1937. 9-10. oldal).

²⁴ HACKER Ervin: A világháború hatása a kriminalitásra Pécs, 1925. 24. oldal.

²⁵ ANGYAL Pál: A magyar büntetőjog tankönyve Budapest, 1942. 76. oldal.

²⁶ „Jogrendszerünk hagyományainak köszönhetően általában teljesen természetesnek vesszük azt, hogy számos olyan cselekmény miatt indul büntetőeljárás, amiért korábban közigazgatási eljárásban már komoly szankciót szabott ki a közhatalmi jogosítványokkal rendelkező hatóság. Esetenként a büntetőeljárás terheltjei is nehezen értik meg, hogyan lehetséges az újabb, immáron büntetőeljárás lefolytatása, ha az adott cselekményért előzőleg már megbüntette őket valamely állami szervezet. Az állatkínzás, orvhalászat miatt meginduló büntetőeljárás például megelőzheti a halászlé hatóság halvédelmi bírságról szóló rendelkezése, de nincs kizárva az elkobzás foganatosítása sem a közigazgatási eljárásban. Hasonló kettős szankciót jelenthet a vadászati hatóság eljárása a vadvédelemről, vadgazdálkodásról és vadászatról szóló törvény alapján.” (Elek Balázs: A közigazgatási eljárás – büntetőeljárás viszonya a ne bis in idem elvének tükrében JURA, 2016/2. 229. oldal).

lásra csak a következő egy vagy két évben lenne szükség, akkor is csak átmenetileg, de álláspontom szerint a fent vázolt okok miatt még piacgazdasági körülmények között is helye van a Büntető törvénykönyvben. Tudomásul kell venni azonban, hogy piacgazdasági viszonyok között is előfordulhatnak olyan anomáliák, például gazdasági válságok formájában, amelyek zavarokat okoznak a piaci alapú árképzésben, és az egyensúlyi ár vagy nem jön létre, vagy irreálisan magas ár alakul ki a piaci mechanizmusok eredőjeként. Vagyis lehetnek a jövőben is példák arra, hogy az árdragítás tényállását alkalmazni kell, és büntetőjogi eszközök-

kel is fel kell lépni a káros folyamatokkal szemben. Remélhetőleg ritkán lesznek olyan időszakok, amikor intenzívebben kell majd alkalmazni, de a büntetőjogi szabályozás nemcsak a megvalósult bűncselekmények megtorlása által lehet képes a feladatát teljesíteni, hanem a társadalom tagjainak a bűncselekmények elkövetésétől való elrettentése által is, vagyis egy tényállás, amit a gyakorlatban keveset alkalmazunk, betölthet pozitív szerepet nevelés útján is, elrettenthet potenciális elkövetőket a bűncselekmény, vagyis az árdragítás elkövetésétől.